

AGNĖ ALEKSAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

YPATYBIŲ PAVADINIMAI

LIETUVIŲ KALBOS NAUJAŽODŽIŲ DUOMENYNE

ESMINIAI ŽODŽIAI: naujadaras, vedinys, ypatybių pavadinimai, žodžių daryba.

Visos pasaulio kalbos ilgainiui kinta – tai normalus ir reikalingas reiškinys (Crystal 2005: 31), užtikrinantis visavertį kalbos funkcionavimą globalėjančiame pasaulyje. Pats judriausias kalbos sluoksnius – leksika – kinta, veikiamas ne tik laiko perspektyvos, bet ir žmonių (Jakaitienė 2018: 3), pavyzdžiui, naujadarų kūrėjų. Dabartinis bendrinės lietuvių kalbos raidos etapas dėl nenutrūkstamo *naujažodystės*, t. y. naujažodžių kūrimo, proceso įvardijamas „naujadarų amžiumi“ (Naktinienė 2002: 47), „neologizmų bumu“ (Girčienė 2005: 78). Dėl šios priežasties 2011 m. rudenį Lietuvių kalbos institute buvo pradėtas kurti *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas* (toliau – ND), kuriame fiksuojami lietuvių kalboje XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje atsiradę ir viešai vartojami nauji kalbos vienetai (žodžiai, žodžių junginiai ir santrumpos). Atrenkant duomenis remiamasi naujažodžių teorijoje ir praktikoje pripažintu kriterijumi – žodžių ir jų reikšmių fiksavimu žodynuose, t. y. naujažodžiais laikomi žodžiai ir jų reikšmės, kurie nėra įrašyti atraminiais pasirinktuose žodynuose¹. Duomenynas – „ne tik naujų kalbos reiškinų šaltinis, bet ir viena iš dabartinės žodžių būklės ir raidos tyrimo priemonių, suteikianti galimybę be pačių naujažodžių gauti ir žodžių darybos tyrimams svarbią informaciją apie juos“ (Murmulaitytė 2016: 24). Siekiant patikrinti ypatybių pavadinimų (vardažodžių abstraktų) darybos kategorijai

¹ Tai *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (toliau – DŽ₇), internetinis *Lietuvių kalbos žodynas* (toliau – LKŽ_o) ir *Tarptautinių žodžių žodynas* (toliau – TŽŽ). Nors lietuvių kalbotyros veikaluose naujažodis (neologizmas) įprastai apibrėžiamas kaip naujai kalboje atsiradęs žodis (Urbutis 2009: 36–37; Jakaitienė 2010: 205; Girčienė 2011: 165), vis dėlto mokslinėje literatūroje pateikiama naujažodžio samprata įvairuoja (plačiau žr. Girčienė 2012: 6): vieni skiriamąją naujažodžio ypatybę laiko keliamą naujumo, neįprastumo išpūdį (Palionis 1985: 212), kiti juos traktuoja kaip žodžius, iki tol neįtrauktus į atraminis žodynus (Miliūnaitė 2015: 169). Naujažodžiui priskiriama „naujumo aureolė“ mokslininkų polemizuojama, „[m]at naujumas kartais gali būti suprantamas pernelyg subjektyviai: vieniems kalbos vartotojams koks nors žodis gali atrodyti jau įprastas, o kiti dar gali jo ir nesuprasti“ (Popova 2005: 9–13, cit. iš Jakaitienė 2010: 205; dar žr. Kazlauskaitė, Župerka, Macienė 2013: 91). Patikimesnis esti naujažodžių atrankos kriterijus pagal atraminis leidinius, nors lietuvių kalbos atveju toks kriterijus nėra visiškai patikimas – atraminuose žodynuose esama leksikografinių plyšių, susiduriama su žodynų nesistemiškumo problema (Miliūnaitė 2015: 169).

priklausančių naujažodžių darybos tipų produktyvumą, pasirinktą nuolat pildoma naujažodžių bazė. Darybiškai išanalizuota ND medžiaga palyginta su XX a. II pusės ir pabaigos lietuvių kalbos gramatikų (*Lietuvių kalbos gramatika* (toliau – LKG); *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika* (toliau – DLKG) aprašais, kuriuose ypatybių pavadinimai sugrupuoti pagal darybos afiksų darumą.

Rankiniu būdu kaupiama ND medžiaga, aišku, nerodo visiškai objektyvaus ir išsamaus naujažodžių skaičiaus, paplitimo, darybos ir kt. vaizdo (Miliūnaitė 2012: 10; apie subjektyvųjį naujų leksemų atpažinimo metodą plačiau žr. Mikelionienė 2000: 68). Siekiant, kad tas vaizdas būtų statistiškai reprezentatyvus, reikėtų naudoti kompiuterines naujažodžių gaudyklės² (plg. Miliūnaitė 2015: 171; dar žr. Murmulaitytė 2016: 5), remtis tekstynais, pirmiausia *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynu* (toliau – DLKT). Tekstynas (šiuo atveju – DLKT) – „tai išsamus duomenų bankas žodžių darybos tyrimams bei efektyvi priemonė ne tik morfemų išsidėstymo žodžiuose dėsningumams nusakyti, bet ir žodžių darybos modelių struktūrai, afiksų darumui, darinių dažnumui nustatyti“ (Inčiuraitė-Noreikienė 2017: 23). Kita vertus, ND ir yra unikalus tuo, kad jį faktiškai kuria ne tik profesionalūs kalbos tyrėjai, bet ir pati visuomenė, kuri vadovaujasi savo kalbos jausmu ir gimtosios kalbos žiniomis, atpažindama naujus kalbos reiškinius ir siūsdama juos ND kūrėjams. Taigi negalima teigti, kad ND pernelyg subjektyviai sudarytas ar jo pateikiama informacija yra perdėm šališka.

ND yra nuolat pildomas, jo duomenys tikslinami ir atnaujinami. 2018 m. liepos 3 d. duomenyje buvo pateikti 4708 leksikografiškai aprašyti kalbos vienetai. Darybiškai nagrinėtini naujažodžiai – tai savakilmiai naujadarai ir mišrios darybos dariniai (hibridai), o kiti kalbos vienetai – naujos citatos, santrumpos, taip pat semantiniai dariniai, atgiję žodžiai ir žodžių junginiai – nėra šio straipsnio objektas. Darijų priesagų vedinių ND rasta 142. Tyrimo rezultatai pateikti 1-ojoje lentelėje, iš kurios matyti, kad ND duomenys neatitinka gramatikose pateikiamos darybos afiksų darumo eilės tvarkos.

² Vieną iš tokių naujažodžių gaudyklių pagal projektą „Lietuvių kalbos sintaksinės-semantinės analizės sistema tekstynui, lietuviškam internetui ir viešojo sektoriaus taikymams“ 2015 m. pateikė Vytauto Didžiojo universitetas (<https://www.raštija.lt/semantika-lt>). Rašant straipsnį, gaudyklė buvo neveiksni (plg. Miliūnaitė 2015: 171).

1 LENTELE. Ypatybių pavadinimai pagal darybos afiksus

*Dabartinėje lietuvių kalbos gramatikoje ir Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyje*³

Eil. nr. (DLKG)	Priesaga	ND naujadarų sk.	Eil. nr. (ND)
		žodžiai	
1.	-umas	30	3.
2.	-ybė	17	4.
3.	-ystė	47	1.
4.	-enybė	0	–
5.	-uma	0	–
6.	-ovė	1	6.
7.	-ulyš	1	6.
8.	-atvė	0	–
9.	-atis	0	–
10.	-yba	1	6.
11.	-astis	0	–
12.	-ata	0	–
13.	-(i)ava	0	–
14.	-umė	0	–
15.	-ra	0	–
16.	-izmas ⁴	41	2.
17.	-ūra	2	5.
	-esys (LKG)	2	5.

Pastaba: 1-oje skiltyje darybos afiksai surikiuoti pagal darumą (vedinių skaičių) DLKG duomenimis⁵, paskutinėje – pagal naujadarų skaičių ND.

³ Plg. Daivos Murmulaitytės (2016: 13–14) analogišką lentelę įrankių pavadinimams pagal darybos afiksus aprašyti.

⁴ „Nors priesaga *-izmas* lengvai išsiskiria daugelyje tarptautinių žodžių, naujų vedinių pačioje lietuvių kalboje su ja paprastai nėra daromasi“ (DLKG 2006: 103).

⁵ „Dabartinės kalbos žodžių darybos būklės aprašuose į darybos tipų darumą yra labai atsižvelgiama – juo grindžiamas darybos tipų išdėstymas (nuo dariausių iki pačių nedarijų, bet labiau paisoma darinių skaičiaus, o ne tipų atvirumo) V. Urbučio daiktavardžių darybos aprašuose, taip pat jo ir kitų rašytuose žodžių darybos skyriuose „Lietuvių kalbos gramatikoje“ <...> bei „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje“ (Keinys 1999: 25–26).

Pagal ND duomenis tiriamuoju laikotarpiu produktyviausios ypatybių pavadinimų (vardažodžių abstraktų) kategorijos priesagos yra *-ystė*, *-izmas* ir *-umas*. Gramatikose teigiama, kad iš šios kategorijos priesagų tikrai darios yra vos trys, t. y. *-umas*, *-ybė* ir *-ystė* (LKG 1965: 306; DLKG 2006: 100). Kaip matyti iš 1-oje lentelėje pateiktų duomenų, ND vyrauja trečios pagal darumą gramatikose laikytos priesagos *-ystė* vediniai (47 leksemos), padaryti iš daiktavardžių (asmenų pavadinimų) ir žymintys „pagrindiniu žodžiu pasakytam asmeniui būdingą ypatybę, būvį, padėtį, verslą, pasielgimą“ (DLKG 2006: 102), pvz.: *mažaspalvystė* (: *mažaspalvis*, *-ė*) „būseną, kai yra mažai spalvų“, *saulininkystė* (: *saulininkas*, *-ė*) „saulės energetikos verslas“, *suaugystė* (: *suaugęs*, *-usi*) „amžius, kai žmogus yra jau suaugęs“ (plg. *paauglystė*), *taikdarystė*⁶ (: *taikdarys*, *-ė*) „pastangos įvesti taiką, ką sutaisyti“⁷, *žemgrobystė* (: *žemgrobys*, *-ė*) „nelegalus nuosavybės teisės į žemę įgijimas“. Duomenyje apstu novatoriškas ir tradicines ūkio šakas, verslą žyminčių naujadarų, pvz.: *antreprenerystė* (: *antrepreneris*, *-ė*) „verslo idėjų generavimas“, *barzdaskutystė* (: *barzdaskutys*, *-ė*) „barzdų skutimo amatas“, *klumpdirbystė* (: *klumpdirbys*, *-ė*) „klumpių dirbimo amatas“⁸, *kubilininkystė* (: *kubilininkas*, *-ė*) „kubilų dirbimo amatas“⁹ ir kt. Plg. naujadarą *balkonininkystė* (: *balkonininkas*, *-ė*) „daržininkystė balkone“ interneto paieškos sistemoje *Google* (toliau – G) pateikiamus pamatinio žodžio *balkonininkas*, *-ė* vartosenos pavyzdžius¹⁰ [čia ir kitur parodyškinta straipsnio autorės]:

Aš pvz., kol kas tikčiau prie **balkonininkių**, nes auginu, daiginu namie, bet jau po truputį išsikraustysiu laukan su prieskoninėm žolėm ir daržovėm. (supermama.lt 2010 03 31)

Sveikos merginos. Kreipiuosi i Vilnietes **balkonininkes**, gal kuri nors norite savo darzeli pademonstruoti placijai visuomenei? T.y. balkonininkystes tema bus rasoma zurnale "Mano namai" ir jie mielai nufotografuotu kuo daugiau Jusu darzeliu ☺. (supermama.lt 2009 07 07)

Internetė rasti penki naujadarų *balkonininkas*, *-ė* vartosenos pavyzdžiai¹¹, o DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 02]. Beje, interneto vartosenoje esama pavienių morfologiškai trumpesnio naujadarų – darybinio varianto – *balkoninkas*, *-ė* vartosenos pavyzdžių (apie tos pačios

⁶ Straipsnyje naujažodžiai kirčiuojami ar nekirčiuojami (jei jų kirčiavimas dar nėra aiškus) pagal pateiktą ND.

⁷ Visų straipsnyje nagrinėjamų naujažodžių apibrėžtys paimtos iš ND.

⁸ Plg. į ND įtrauktą pastabą „verslas senas, bet tokio jo pavadinimo atraminuose žodynuose nėra“.

⁹ Plg. LKŽ: *kubilininkybė* „kubiliaus amatas“; DŽ: *kubilius* „kubilų dirbėjas“.

¹⁰ Straipsnyje pateikiamų vartosenos pavyzdžių kalba netaisyta.

¹¹ Čia ir kitur pateikiami visos naujadarų paradigmos vartosenos pavyzdžių, atmetus pasikartojančius, kiekybiniai duomenys.

(varijuojančios) priesagos *-ininkas*, *-ė* ir *-(n)inkas*, *-ė* darinius žr. DLKG 2006: 114–115; plačiau apie darybinius variantus žr. Vaskelienė 2013: 206):

Aaagnex, ačiū už nuorodą į **balkoninkų** forumą. (supermama.lt 2010 05 13)

Mano daržininkės – **balkoninkės** patirtis tęsiasi. Sakyčiau, visai neblogai tęsiasi, žemuogės dera, nors jau ir baigia savo derlių, prieskoninės žolelės auga, kai kurios net žydi (peraugo, nespėjau sunaudot), ir smagiausia – mezga ir agurkai, ir pomidorai. (ciliukas.lt 2012 07 08)

Interneto vartosenoje fiksuoti vos trys naujadaro *balkoninkas*, *-ė* pavartojimo atvejai; DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 02]. Plg. šio pamatinio žodžio darinį *balkoninkystė*:

mes ne darže kapstysimės, bet **balkoninkystės**–sodininkystės menu užsiiminėsime :D ir auginsim svogūnus ne darže, o ant palangės :D bet tai irgi didžiulis džiaugsmas! (justinospalvos.blogspot.com 2012 04 25)

Balkoninkystė – daržininkystė balkone <...>. (lzinios.lt 2017 08 29)

Atskirą grupę sudaro, palyginti, neseniai vartosenoje paplitę šios priesagos vediniai, aprėpiantys skirtingus mitybos būdus: *vaisiavalgystė* (: *vaisiavalgis*, *-ė*) „mitybos būdas (veganizmo atšaka), kai valgomi vien termiška neapdoroti vaisiai“ (plg. anglų k. *fruitarianism*), *visiavalgystė* (: *visiavalgis*, *-ė*) „maitinimasis visais maisto produktais, neatribojant kokios nors jų rūšies“, *žaliavalgystė* (: *žaliavalgis*, *-ė*) „maitinimosi termiška neapdorotu ar iki 40–42 °C apdorotu, paprastai augaliniu maistu sistema (pasaulėžiūra ir praktika)“. Taip pat kuriami ir okaziniai, vienadieniai naujadarai¹², pasidaryti pagal analogiją su žodžiais *vaisiavalgystė*, *visiavalgystė* ir *žaliavalgystė*, pvz., *klaidiavalgystė* (: **klaidiavalgis*, *-ė*) „klaidinga mityba, kenkianti sveikatai“.

¹² Beje, lietuvių kalbotyros veikaluose nagrinėjami tik du naujadarų tipai – *uzualūs*, *prigiję*, ir *okaziniai dariniai* – ekspresyvūs, nuo darybos sistemos nutolę ir individualiame kontekste sustingę naujadarai (Blažinskaitė 2004: 59; Urbutis 2009: 323–324; Jakaitienė 2010: 207), kurie dar įvardijami *autorinio*, *individualaus*, *stilistinio*, *situacinio*, *kontekstinio*, *vienkartinio* ir *nejprastos darybos naujadaro / neologizmo*, taip pat *žodynų nefiksuoto darinio* terminais (Mikelionienė 2000: 67; 2002: 74; Jakaitienė 2010: 207; Kazlauskaitė, Župerka, Macienė 2013: 92; Miliūnaitė 2014: 247), išleidžiant iš akių labai svarbų naujadaro radimosi ir įsitvirtinimo vartosenoje etapą. Žymus literatūros teoretikas, rašytojas, filosofas ir kultūrologas Michailas Epšteinas (Mikhail Epstein) pasiūlė naują terminą – *protologizmas* (anglų k. *protologism* < graikų k. *protos* „pirmutinis, pirmasis“ + *logos* „žodis“). *Protologizmas* – tai naujai sukurtas ir plačiai nepaplitęs kalbos vienetas, kuriuo siekiama užpildyti atsiradusią žodyno spragą. Anot Michailo Epšteino, kiekvienas naujai sukurtas kalbos vienetas yra *protologizmas*, kuris vėliau virsta *neologizmu* ir galiausiai įsitvirtina pagrindiniame žodyno fonde. Nors brėžti aiškią skirtį tarp *protologizmo* ir *neologizmo*, kaip pripažįstama, sudėtinga, vis dėlto pagrindiniu šių skirtinguose raidos etapuose esančių naujų kalbos vienetų skiriamuoju bruožu laikomas vartotojų skaičius. Pabrėžiama, kad įprastai *protologizmą* vartoja pavieniai asmenys (džn. tik autorius), todėl į plačiąją vartoseną (laikraščius, žurnalus, knygas, interneto svetaines ir kt.) patekęs *protologizmas*

Priesagos *-ystė* abstraktų, padarytų ne iš asmenų pavadinimų, ND fiksuotas vos vienas kitas (plg. DLKG 2006: 102): *naujažodystė* (: *naujažodis*) „naujažodžių kūrimas“, *pakaitalystė* (: *pakaitalas*). Plg. naujadaro *dvikainystė* (: *dvikainis, -ė*) „kainų nurodymas dviem skirtingomis valiutomis (konkrečiu atveju turimas galvoje pereinamasis laikotarpis nuo lito prie euro)“ internete pateikiamus pamatinio žodžio *dvikainis, -ė*¹³ vartosenos pavyzdžius (G – 29); DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 02]:

Dvikainis tarifas – tai mokestis už vartotojo pareišką vieną aktyvinės galios kilovatą /kW/ energetikos sistemos maksimalių apkrovų valandomis-* ir už vartotojui pateiktos aktyvinės elektros energijos vieną kilovatvalandę /kWh/. (e-seimas.lrs.lt 1995 04 28)

Gyventojams nuo liepos 1-sios patvirtinti tokie elektros energijos tarifai: buitiniai vienakainio tarifo vartotojai mokės 35 ct, o naudodavęsi pigesne elektros energija dėl turimos elektrinės viryklės, **dvikainio** tarifo, didelių suvartojamos energijos kiekių taip pat atpigo po 2 ct. (alfa.lt 2009 06 30)

Negausią grupę sudaro naujažodžiai *dvisantuokystė* (: **dvisantuokis, -ė?*) „dviejų sutuoktinių (žmonų, vyrų) turėjimas vienu metu“ ir *protgėdystė* (: **protgėdys, -ė? / protgėdus, -i?*) „gėda dėl proto“, kuriuos, tik formaliai žiūrint, būtų galima skirti prie priesagos *-ystė* vedinių, pasidarytų iš potencialių būdvardžių (plg. DLKG 2006: 102). *Dvisantuokystė* veikiausiai pasidaryta dūrybos-priesagų darybos būdu (: *dvi santuokos + priesaga -ystė*), „kur formantu eina priesaga sykiu su dūrybos forma (sandūra)“ (Urbutis 2009: 341). Naujadaro *protgėdystė* atveju taip pat labiau išvelgiama dūrybos-priesagų daryba (: *proto gėda + priesaga -ystė*).

Nors ND neturima tikslo sudaryti darybiškai išsamų naujažodžio vaizdą (Murmulaitytė 2016: 4), vis dėlto bazėje būtų pravartu pateikti naujadaro darybos lizdą ir nuosekliai fiksuoti bendrašaknius žodžius (žr. 2 lentelę). Tiriamuoju laikotarpiu, atmetus ND fiksuotas darybos opozicijos poras, pvz., *bulvininkystė* (: *bulvininkas, -ė*¹⁴) „bulvių auginimo verslas“, darybos opoziciją su potencialiu (numanomu) pamatu, pvz., *subinšaldystė*¹⁵ (: **subinšaldys, -ė*) „sėdimosios šaldymas“, ir darybos opoziciją su atraminuose žodynuose fiksuotu pamatiniu žodžiu, pvz.,

laikomas *neologizmu*, t. y. naujadaru, kurį be jo kūrėjo viešojoje vartosenoje renkasi vartoti ir kiti asmenys (Andreescu 2012: 72; <https://en.wikipedia.org/wiki/Protologism>).

¹³ Interneto vartosenoje rasti dar du *dvikainio, -ės* pavyzdžiai, kuriuose naujažodis vartojamas dar viena, ND nefiksuota reikšme.

¹⁴ ND: *bulvininkas, -ė* „bulvių auginotojas; prekiautojas bulvėmis“.

¹⁵ Tiesa, šiuo atveju taip pat galima išvelgti dūrybos-priesagų darybos būdą (: *subinę šaldė + priesaga -ystė*).

kryždirbystė (: *kryždirbys*, -ė¹⁶) „kryžių dirbimas, lietuvių liaudies meno dalis“, rastos 8 trūktinos, darybos opoziciją sudarančios priesagos -*ystė* abstraktų poros, kai į ND įtraukiamas tik darinys, užribyje paliekant darybos pamatą, pvz.: *dvipasystė*¹⁷ (: *dvipasis*, -ė¹⁸) „iron. dviejų skirtingų šalių pasų turėjimas“, *dvipavardystė*¹⁹ (: *dvipavardis*, -ė²⁰) „dvejopos rašybos pavardės turėjimas asmens tapatybę patvirtinančiame dokumente“, *kailiakeitystė* (: *kailiakeitytis*, -ė²¹) „kailio (t. y. pažiūrų, vertybinių nuostatų) keitimas“, *kubilininkystė* (: *kubilininkas*, -ė²²) „kubilų dirbimo amatas“, *lokiažudystė* (: *lokiažudys*, -ė²³) „lokio nugalabijimas“, *mažaspalvystė*²⁴ (: *mažaspalvis*, -ė²⁵) „būseną, kai yra mažai spalvų“ ir kt.

¹⁶ LKŽ_e: *kryždirbys*, -ė; *kryždirbis*, -ė „kas kryžius dirba“.

¹⁷ Naujadaras *dvipasystė* galėtų būti laikomas ir mišrios darybos dariniu (: *dvi*, *pasas* + priesaga -*ystė*).

¹⁸ Interneto vartosenoje rastas vos vienas *dvipasio*, -ės pavyzdys: **Dvipsių bėdos: Izraelis reikalauja gražinti į Armėnijos kariuomenę mobilizuotą Cahalo karį** [antraštė] (facebook.com 2015 10 18). DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 02].

¹⁹ Naujadaras *dvipavardystė* galėtų būti laikomas ir mišrios darybos dariniu (: *dvi*, *pavardės* + priesaga -*ystė*).

²⁰ Interneto vartosenoje rasti keturi *dvipavardžio*, -ės pavyzdžiai, kuriuose naujažodis vartojamas dar viena, ND nefiksuota reikšme: *Sveikos merginos, tapsiančios ar jau esančios -ienės, -ė, "dvipavardės", ar esančios, bei liksiančios su mergautine pavarde.* (supermama.lt 2012 01 14); „<...> *Todėl noromis nenoromis mažesnis Kazimieras, sūduvis, ką nors rašydamas apie vertimą, literatūrą ar vertimo kritikos straipsnius, prisidurdavo „uodegą“ – Sasnava. Štai kaip atsirado dvipavardis – Kazimieras Ambrasas-Sasnava. Šia dviguba pavarde dažniausiai pasirašyti mano mokslo darbai ir nemaža straipsnių.*“ (aidas.lt 2018 gegužė (ne vėliau kaip). DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 02].

²¹ Interneto rasti šeši naujadarai *kailiakeitytis*, -ė vartosenos pavyzdžiai: *Įdomu, kuris čia iš jų kailiakeitytis?* (traders.lt 2018 01 27); *Kokia puiki atmintis. Ačiū už patikslinimą. O tai aš prisimenu, kad pirmas buvo lietuvių. Gal supainiojote su savo laikytu? Nes paprastai taip visus įtarinėja tik "kailiakeičiai".* (greitas.eu 2018 gegužė (ne vėliau kaip). DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 02].

²² Interneto rasti vos du naujadarai *kubilininkas*, -ė „kubilų dirbėjas; kubilų pardavėjas“ vartosenos pavyzdžiai: **Kubilininkas A. Kundrotas kvietė įsigyti kubilų, šaukštų, kitų medžių drožinių.** (zasliuok.lt 2018 gegužė (ne vėliau kaip)); *Gražiai šventėje pasirodė ir mūsų rajono tradiciniai amatininkai: pynimo iš šiaudų meistrė Jurgita Treinytė, šakočių kepėja Onutė Raudeliūnienė, kubilininkas Arvydas Kundrotas <...>.* (zasliuok.lt 2018 gegužė (ne vėliau kaip). Kitose interneto svetainėse naujadaras *kubilininkas*, -ė vartojamas reikšme „Lietuvos politiko Andriaus Kubiliaus pasekėjas“. DLKT pavyzdžių reikšme „kubilų dirbėjas; kubilų pardavėjas“ nerasta [žiūrėta 2018 05 02].

²³ Interneto rastas vos vienas naujadaras *lokiažudys*, -ė vartosenos pavyzdys: „*Lačplēsis*“ (latv. *Lāčplēsis*, apytikriai reiškia '**lokiažudys**') – latvių epinė poema, kurią sukūrė poetas Andrejus Pumpuras, remdamasis latvių tautos padavimais ir legendomis apie galiūną *Lačplēšį*. (lt.wikipedia.org 2018 gegužė (ne vėliau kaip). DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 02]. Plg. į LKŽ_e įtrauktą žodį *lokiamušys*, -ė „lokių medžiotojas“.

²⁴ Naujadaras *mažaspalvystė* atveju taip pat galima įžvelgti dūrybos-priesagų darybos būdą (: *mažai spalvų* + priesaga -*ystė*).

²⁵ Interneto rasti aštuoni naujadarai *mažaspalvis*, -ė vartosenos pavyzdžiai: *Tokio mažaspalvio, stingstančio pasaulio dabar klausausi – šalčiu dvelkiančias istorijas man pasakoja kanadiečių duetas „Nadja“.* (bernardinai.lt 2009 07 10); *Aš manau, kad jei vėliava susidėvės tiek, jog ji taps netinkama garbingai demonstruoti, tai jos statusas jau nebebus valstybės vėliava. Išblukusi raudona bus neberaudona, ir tokio mažaspalvio skuduro sunaikinimas ar išmetimas neturėtų būti laikomas valstybės ženklo išniekinimu.* (newsgroups.lt 2009 06 25). DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 02].

2 LENTELE. Trūktinas priesagos *-ystė* abstraktų bendrašaknių žodžių lizdas²⁶

Eil. nr.	Naujadaras	Pamatinis žodis		ND pateikiami bendrašakniai žodžiai
			Fiksuota ND	
1.	antreprenerystė	antrepreneris, -ė	+	–
2.	balkonininkystė	balkonininkas, -ė	–	–
3.	barzdaskutystė	barzdaskutys, -ė	0	barzdakirpė, barzdaskutykla
4.	bulvininkystė	bulvininkas, -ė	+	–
5.	citatmeldystė	*citatmeldys, -ė	0	citatonija
6.	dvikainystė	dvikainis, -ė	–	–
7.	dvipasystė	dvipasis, -ė	–	–
8.	dvipavardystė	dvipavardis, -ė	–	–
9.	entreprenerystė	entrepreneris, -ė	+	–
10.	filibusterystė	filibusteris, -ė	+	–
11.	hipsterystė	hipsteris, -ė	+	hipsterija, hipsteriška
12.	kailiakeitystė	kailiakeitys, -ė	–	–
13.	kinkadrebystė	kinkadrebys, -ė	0	–
14.	kitamanystė	kitamanis, -ė	0	–
15.	klumpdirbystė	klumpdirbys, -ė	0	–
16.	korepetitorystė	korepetitorius, -ė	0	korepetitoriauti, korepetitoriavimas
17.	kryždirbystė	kryždirbys, -ė	0	–
18.	kubilininkystė	kubilininkas, -ė	–	kubilizmas, kubiloidas ²⁷
19.	laisvadarbystė	laisvadarbis, -ė	+	–

²⁶ 2-oje ir 3-oje lentelėse pateikiami ne tik tiesiogiai su atliktu tyrimu susiję duomenys (naujadarai ir jų pamatiniai žodžiai), bet ir tolimesniems tyrimams pravarti papildoma medžiaga (ND fiksuoti bendrašakniai žodžiai).

²⁷ Šių naujadarų pamatinis žodis – pavardė *Kubilius*. Plg. *kubilizmas* „menk. Andriaus Kubiliaus skleidžiama ideologija ir vykdoma politika“; *kubiloidas* „niek. Lietuvos politikos Andriaus Kubiliaus pasekėjas“.

Eil. nr.	Naujadaras	Pamatinis žodis		ND pateikiami bendrašakniai žodžiai
			Fiksuota ND	
20.	lokiažudystė	lokiažudys, -ė	–	–
21.	mamỹstė	mama	0	mamadienis, mamiškas, -a, mamųčiukas, -ė, sumamėjimas, supermama, supermamytė
22.	mažaspalvystė	mažaspalvis, -ė	–	–
23.	naujagimystė	naujagimis, -ė	0	–
24.	naujažodystė	naujažodis	0	naujažodynas, naujažodžiauti
25.	pakaitalystė	pakaitalas	0	–
26.	pėdsekỹstė	pėdsekys, -ė	0	–
27.	pelnagaudystė	pelnagaudys, -ė	0	–
28.	reindžerỹstė	reindžeris, -ė	+	–
29.	saulininkỹstė	saulininkas, -ė	+	saulėdengtės
30.	signatarỹstė	signataras, -ė	0	–
31.	sraigininkỹstė	sraigininkas, -ė	+	–
32.	stoglaipỹstė	stoglaipys, -ė	+	–
33.	suaugỹstė	suaugęs, -usi	0	–
34.	subinšaldỹstė	*subinšaldys, -ė	0	–
35.	taikdarỹstė	taikdarys, -ė	0	–
36.	tuščiagarbỹstė	tuščiagarbis, -ė	0	–
37.	tutorỹstė	tutorius, -ė	+	–
38.	vaisiavalgỹstė	vaisiavalgis, -ė (dkt.)	+	–
39.	vargondirbỹstė	vargondirbys, -ė	+	–
40.	vedlỹstė	vedlys, -ė	0	–

Eil. nr.	Naujadaras	Pamatinis žodis		ND pateikiami bendrašakniai žodžiai
			Fiksuota ND	
41.	vienišystė	vienišas, -a / vienišius, -ė	0	vienišauti, vienišiauti
42.	visavalgystė	visavalgis, -ė (dkt.)	+	–
43.	žaliavalgystė	žaliavalgis, -ė (dkt. ir bdv.)	+	žaliavalgiauti, žaliavalgiskas, -a, žaliavalgystė
44.	žemgrobystė	žemgrobys, -ė	+	–
45.	žmogininkystė	*žmogininkas, -ė	0	–
46.	žmogmylystė	žmogmylys, -ė	0	–
47.	žodininkystė	žodininkas, -ė ²⁸	0	–

Pastaba: 3-oje skiltyje žymimi į ND įtraukti (+) ir neįtraukti (–) pamatiniai žodžiai bei negalimi atvejai (0) – atraminuose žodynuose fiksuoti ir naujažodžiais nelaikytini arba tik potencialūs, numanomi žodžiai (*).

Dauguma šių priesagos *-ystė* abstraktų vedinių remiasi pavieniais, vartosenoje neprigijusiais pamatiniais žodžiais, todėl ND, net ir neturint tikslo sudaryti darybiškai išsamų naujažodžio vaizdą, jie negalėjo būti pateikti – kai kurie pamatiniai žodžiai interneto vartosenoje fiksuoti vėliau nei dariniai, pvz.: *dvipasis, -ė* (2015) ir *dvipasystė* (2013), *kailiakeitys, -ė* (2013) ir *kailiakeitystė* (2012), vis dėlto, remiantis straipsnyje pateikiama medžiaga, trūkiniais pamatiniais žodžiais duomenynas galėtų būti papildytas ateityje.

Antra pagal darumą – priesaga *-izmas* (41 leksema), kuri DLKG aiškiai vertinama kaip nedari: „[n]ors priesaga *-izmas* lengvai išsiskiria daugelyje tarptautinių žodžių, naujų vedinių pačioje lietuvių kalboje su ja paprastai nėra daromasi“ (2006: 103; apie šią tarptautinę priesagą dar žr. <https://www.etymonline.com/word/-ism>; Marchand 1969: 306–308; Baeskow 2004: 14–33). ND fiksuoti net 27 skoliniai, turintys šią svetimą priesagą: *akvateizmas* „teorija, kad vanduo turi

²⁸ Plg. į LKŽ_e įtrauktą formą *žodynininkas, -ė* „žodynų sudarytojas, leksikografas“.

tam tikrą atmintį“ (plg. anglų k. *aquatheism*), *džihadizmas* „musulmonų šventojo karo su kitatikiais – džihado – judėjimas“ (plg. anglų k. *ihadism* > arabų *džihad* „kova“), *rašizmas* „XXI amžiaus pradžios Rusijos režimo ideologija ir praktika“ (plg. rusų k. *пауизм* < *Пауа* „angliškas Rusijos pavadinimas pagal tarimą“ + *фауизм* „fašizmas“), *sarkozizmas* „buvusio Prancūzijos prezidento Nicolas Sarkozy (2007–2012) vykdyta politika“ (plg. prancūzų k. *sarkozysme*) ir daugelis kt. Vis dėlto pastaruoju metu tarptautinė priesaga *-izmas* lietuvių kalboje tapo gana dari – su ja daromasi tiek uzualių, prigijusių, tiek okazinių, vienadienių naujadarų (dar žr. Mikelionienė 2000: 69), pvz.: *bukizmas*²⁹ (: *bukas*, *-a*) „siaurakaktiškas moralinių vertybių pamynimas“, *dabartizmas* (: *dabartistas*, *-ė*³⁰) „pasaulėžiūra, kurios ašis – susitelkimas į dabarties momentą“ (plg. anglų k. *presentism*), *navakarorizmas* (: **NavakaRoRas*?³¹ [padarytas iš Kęstučio [Navak]o pavardės ir [Ro]lando [Ras]tausko slapyvardžio RoRa]) „salstelėjęs kai kurių dabartinių lietuvių eseistų stilius (ironizuojant)“, *vadizmas*³² (: *vadas*) „vadų kultas“ ir kt. Dauguma ND fiksuotų „priesagos *-izmas* daiktavardžių eina filosofinių, religinių, meninių, mokslinių, politinių krypčių, sistemų, visuomeninių bei politinių santvarkų pavadinimais“ (DLKG 2006: 103), pvz.: *homosovietizmas* (: *homosovietas*, *-ė*³³) „sovietinės santvarkos suformuotų pažiūrų, mąstymo, elgesio ir gyvenimo būdo visuma“, *krokodilizmas*³⁴ (: *krokodilas*) „iron. pažiūrų sistema, laikanti krokodilą pagrindine vertybe“ ir kt.

Šiai grupei priklausančio naujadaro *invisizmas* (: *invisistas*, *-ė*) „neapykantos ideologija, sukelta požiūrio, kad niekas negali pasikeisti į gera, ir besiremianti troškimu, kad viskas, ko nemėgstame, tiesiog išnyktų“ laikyti skoliniu negalima, nes *invisizmo* atitikmenų nepavyko aptikti

²⁹ Nors ND pateikiamas tik vienas naujadaro *bukizmas* vartosenos pavyzdys, internete tokių pavyzdžių pateikiama gerokai daugiau – 33, pvz.: *Galbūt tai smulkmena, tačiau atvėrę šią atsakomybės spragą mes leidžiame, kad šis moralinis bukizmas persismelktų per kasdienybę.* (15min.lt 2015 08 30, Mažvydas Karalius); *stai kodėl niekada nežiuriu myli nemyli nepakenciu bukizmo paveiktu tautieciui.* (banga.tv3.lt 2018 gegužė (ne vėliau kaip) ir kt. DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 05].

³⁰ Tiesa, tokiais atvejais sunku išvelgti pamatavimo santykius, todėl „[j]ei čia atskirais atvejais dar galima kalbėti apie pamatavimą, tai dažniau, rodos, apie abipusį, o ne vienos kurios krypties“ (Urbutis 2009: 151), t. y. *dabartistas*, *-ė* ↔ *dabartizmas*. Rodos, naujažodį *dabartizmas* galima laikyti tiek vertiniu (plg. anglų k. *presentism*), tiek hibridiniu dariniu.

³¹ Veikiausiai, tik formaliai žiūrint, įmanomas pamatinis žodis **NavakaRoRas*. Okazinio darinio kūrėjas greičiausiai rėmėsi dūrybos-priesagų darybos būdu, kuris šiuo atveju, rodos, esti daug patogesnis [*Navakas* ir *RoRa* + priesaga *-izmas*].

³² Bendrinės kalbos normų atžvilgiu ši naujadarą vertinusi Inga Mataitytė (2013: 11) mano, kad *vadizmas*, kuris buvo vartojamas jau ir prieškarui Vinco Mykoliaičio-Putino romane *Krizė*, galėtų būti semantinis vertinys iš rusų k. *вождизм*.

³³ Internetė esama pavienių naujadaro *homosovietas*, *-ė* vartosenos pavyzdžių (G – 10): *meluok, gyvenk dvoigubą gyvenimą-senos ir patikrintos dabartinių homosovietų "vertybės".* (alytausnaujienos.lt 2010 03 20); *tiems homosovietams gali 100 kart įrodinėti, kad balta yra balta, bet jie net nepasiziūrėję vistiek tvirtins atvirksčiai.* (banga.tv3.lt 2014 03 12). DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 06].

³⁴ Naujadaro vartojimo sritis – filosofija.

nei anglų k., nei rusų k., vis dėlto panašu, kad autorinis naujadaras pasidarytas lietuvių k., nusižiūrėjus į šių dienų *lingua franca*. Plg. *Anglone* (toliau – AN) fiksuotą anglų k. žodį *invisible*: 1. „nematomas; nepastebimas“; 2. „neegzistuojantis, įsivaizduojamas; užslėptas“. Internete rastas vienas informatyvus naujadaras *invisizmas* pamatinio žodžio *invisistas*, *-ė* vartosenos pavyzdys:

Anoniminiai komentatoriai, „froidiška“ dvasia, psichoanalitikų kartais pavadinami „internetiniais ekshibicionistais“, neretai nėra vien tik nepraustaburniai provincialai. Atvirksčiai, jie dažnai esti išsilavinę žmonės, tarsi ir radę savo vietą „po saule.“ Jie neturi vieno priešo, tačiau puola visus, tikėdamies autoriaus reakcijos, įniršio, susidūrimo – visai kaip kovai provokuojantis banditas. Psichoanalitikų teigimu, tokių komentatorių tikslas – destrukcija. <...> Tokie **invisistai** neretai yra viršininko užguitos „biuro žiurkės“ ar, kaip kartais juokaujama, vaikai, neturėję atskiro kambario, bet kone visais atvejais tai yra pakankamai padorūs žmonės, išstumti iš savo paties gyvenimo ir savo valstybės – įtakos, kontrolės, dinamikos ir pažangos prasmėmis. **Invisistai** kasdien stebimi ir Lietuvos keliuose, nemandagių, kartais netgi žiaurių vairuotojų pavidalais, kai už užblokuotą mašiną ar netiksliai atliktą manevrą iš automobilio gali būti išvilktas vairuotojas (netgi vairuotoja) ir apkultas be jokio pasigailėjimo. (delfi.lt 2009 10 31, Jaunius Špakauskas)

ND pateiktas vienas *invisizmo* vartosenos pavyzdys iš naujienų portale *delfi.lt* skelbto Jaunius Špakausko straipsnio „Invisizmas – neapykantos ideologija“. Siekiant nuoseklumo, į ND turėtų būti įtrauktas ne tik naujadaras *invisizmas*, bet ir jo pamatinis žodis *invisistas*, *-ė*, juolab kad abu naujažodžiai pavartoti tame pačiame straipsnyje. DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 06].

Duomenyne fiksuoti trys visuomeninių bei politinių santvarkų pavadinimus žymintys priesagos *-izmas* vediniai su pakitusiu darybos pamatu: *nenutaijotizmas* (: *ne, nu tai jo*) „*iron.* reiškinys, kai, neturint tvirtos nuomonės, vienu kartu tas pats dalykas ir paneigiamas, ir jam pritariama“, *vingiujonizmas* (: *Vingių Jonas* [rašytojos Žemaitės veikėjas]) „*iron.* mąstymo ir veikimo vangumas kaip kultūrinė norma“ ir *lddpizmas* (: *LDDP*) „*iron.* viskas, kas susiję su Lietuvos demokratine darbo partija (veikusia Lietuvoje 1990–2001 m., pakeitus Lietuvos komunistų partijos pavadinimą)“. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, tokie naujadarai remiasi įvairesniu, tradicinėse gramatikose neaprašytu pamatu – sintagma, žodžių junginiu ir santrumpa.

Bazėje sukaupta medžiaga rodo, kad toks darybos tipas lietuvių kalboje dabar yra gana produktyvus – nuolat kuriami politinių kryptų, ideologijų, visuomeninių santvarkų, verslo ir veiklos sričių pavadinimai, o naujų potencinių darinių gali rasti vis naujų (plg. Mataitytė 2013: 11): *daugumizmas* (: *dauguma*) „daugumos mažumai diktuojama nuomonė“, *karbauskizmas* (: *Karbauskis*) „*niek.* politiko Ramūno Karbauskio ir jo vadovaujamos partijos ideologija“,

komunistkapitalizmas (: *komunistkapitalistas*, -ė³⁵) „*iron.* komunizmo ir kapitalizmo samplaika ekonomikoje“, *kubilizmas* (: *Kubilius*) „*menk.* Andriaus Kubiliaus skleidžiama ideologija ir vykdoma politika“, *putinizmas*³⁶ (: *Putinas*) „Rusijos prezidento Vladimiro Putino populistinės valdžios modelis, paremtas nesuvaržyta vieno žmogaus valdžia ir nacionalizmu“, *putlerizmas*³⁷ (: *Putleris*) „*iron.* Rusijos prezidento Vladimiro Putino, dar vadinamo Putleriu, režimo skleidžiama ideologija ir vykdoma politika“, *runkelizmas* (: *runkelis*) „*menk.* tamsumu ir pesimizmu pasižyminčių žmonių, vadinamų runkeliais, būvis“, *turbokapitalizmas*³⁸ (: *turbokapitalistas*, -ė³⁹) „kapitalizmas, kuriam būdingas labai spartus maksimalaus pelno siekimas“, *vabalizmas* (: *vabalas*) „domėjimasis „Volkswagen Beetle“ automobiliais, vadinamaisiais vabalais ir kt.

Duomenyne gerokai mažiau pateikiama šios priesagos žodžių – ypatybių pavadinimų (plg. DLKG 2006: 103), pvz.: *bukagalvizmas* (: *bukagalvis*, -ė) „menkaprotiškumas“, *pliurpalizmas* (: *pliurpalas*) „pomėgis pliurpti, pamokslauti ir kitus protinti“, *tartiufizmas* (: *tartiufas*) „veidmainiškas elgimasis“ (plg. anglų k. *tartuffism*). Beje, pastarąjį naujadarą iš esmės galima laikyti ir priesagos *-izmas* vediniu, ir skoliniu. Plg. į TŽŽ įtrauktą, vartosenoje paplitusią *tartiufo* reikšmę „šventeiva, veidmainis, dviveidis, ciniškas žmogus“ [pagal prancūzų rašytojo Žano Batisto Moljero (Molière; 1622–1673) komedijos „Tartiufas“ („Tartuffe“) (1664) veikėjo Tartiufo vardą]. Vis dėlto greičiausiai tai yra priesagos *-izmas* vedinys, pasidarytas pačioje lietuvių kalboje.

ND fiksuoti du priesagos *-izmas* vediniai, priklausantys žodžių bei posakių pavadinimams, t. y. *grybauskizmas* (: *Grybauskaitė*) „*iron.* Dalios Grybauskaitės, kaip politikės, kalbinis išsišokimas“ (plg. *obamizmas*) ir *kalbainizmas* (: *kalbainis*) „*menk.* *kalbainių* nevykusiai sugalvotas žodis ar posakis kuo nors neįtikusiam žodžiui pakeisti“.

Gramatikose ypatybių pavadinimų (vardažodžių abstraktų) darybos kategorijos dariausia laikyta priesaga *-umas*, remiantis ND duomenimis, atsiduria trečioje vietoje (30 leksemų). Šios priesagos vediniai, turintys abstrahuotos ypatybės reikšmę, įprastai daromi iš būdvardžių, pvz.:

³⁵ Interneto vartosenoje rasta pavienių naujadaro *komunistkapitalistas*, -ė pavyzdžių: *juk sovietmieciui tik ir piese koks ziaurus ir kaip žmogus isnaudoja kapitalistai*. <...> **komunistkapitalistai** visam postsocialistiniame pasaulyje vienodi. (greitas.eu 2018 gegužė (ne vėliau kaip); *Kubilius pabandė paklibinti komunist-kapitalistų susikurtą mokesčių rojų ir padedant tų pačių privatizuotojų valdomomis žiniasklaidos priemonėmis buvo paverstas keiksmazodžiu*. (greitas.eu 2018 gegužė (ne vėliau kaip). DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 06].

³⁶ Naujadarą *putinizmas* galima laikyti priesagos *-izmas* vediniu arba skoliniu. Plg. rus. *путинизм*.

³⁷ Naujadarą *putlerizmas* galima laikyti priesagos *-izmas* vediniu arba skoliniu. Plg. rus. *путлеризм*.

³⁸ Naujadarą *turbokapitalizmas* galima laikyti priesagos *-izmas* vediniu arba skoliniu. Plg. rus. *турбокапитализм*.

³⁹ Interneto rastas vos vienas informatyvus naujadaro *turbokapitalistas*, -ė vartosenos pavyzdys: **Turbokapitalistai**. Spaudžia nuomininkus ir darbuotojus. Jiems atrodo, kad visi kiti yra karves. Visi turi duoti piena, ir dar ir dar ir dar. O jiems niekada negana. (rekvizitai.vz.lt 2016 03 15). DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 06].

antigėjiškumas (: *antigėjiškas*, -a) „priešiškumas gėjams“ (plg. anglų k. *anti-gay*), *performatyvumas* (: *performatyvus*, -i) „sugebėjimas ką nors raiškiai atlikti; vaidybiškumas“ (plg. anglų k. *performative* „susijęs su atlikimu“) ir kt. Priesagos -umas abstraktų, padarytų iš neveikiamųjų esamojo laiko dalyvių, iš dalies virtusių būdvardžiais, ir daiktavardžių, pasitaiko vos vienas kitas, pvz.: *atsekamumas* (: *atsekamas*, -a) „galimybė atsekti, t. y. išsiaiškinti pradines reiškinio atsiradimo sąlygas“, *sapioseksualumas* (: *sapioseksualas*, -ė / *sapioseksualus*, -i) „seksualumas, pasireiškiantis proto, o ne kūno trauka“ (plg. anglų k. *sapiosexuality*). Matyti, kad visuomenė yra linkusi kai kuriuos priesagos -umas abstraktus darytis iš potencinių (numanomų, bet žodynuose ir vartosenoje nefiksuotų) pamatinių žodžių (dar žr. Vaskelienė 2017: 4): *atlėpausiškumas* (: **atlėpausiškas*, -a) „menk. nevykėliškumas, žioplumas“, *betkokiškumas* (: **betkokiškas*, -a) „meno virtimas „bet kuo“, kai atmetamas estetinis kriterijus“, *neužmirštuoliškumas* (: **neužmirštuoliškas*, -a) „rituališkas praeities atminimo puoselėjimas pasitelkiant neužmirštuolės žiedo simboliką“, *vištaprotiškumas* (: **vištaprotiškas*, -a) „iron. vištos proto turėjimas“. Akivaizdu, kad naujadarų kūrėjai vadovaujasi savo gimtosios kalbos jausmu ir *naujažodžiaudami*⁴⁰ remiasi potenciniais žodžiais. Tai, kad šie kalbos vienetai nėra įtraukti į pagrindinius lietuvių kalbos žodynus, „dar nereiškia, kad jų tikrai nėra, kad jie nerealizuoti ar bent negali būti prireikus realizuojami“ (Urbutis 2009: 319).

Daugiausia ND fiksuota tokių priesagos -umas abstraktų, kurie remiasi uzualiais, vartosenoje paplitusiais pamatiniais žodžiais: *fifiškumas* (: *fifiškas*, -a) „buvimas fifa, fifos savybių turėjimas“, *metroseksualumas* (: *metroseksualas* / *metroseksualus*, -i) „seksualumas, kurį skleidžia išpuoselėtos išvaizdos mieste gyvenantis vyras, besidomintis mada, mėgstantis apsipirkti ir pan.“ (plg. anglų k. *metrosexuality*) ir kt.

Tiriamuoju laikotarpiu ND rasta 11 trūktinų, darybos opoziciją sudarančių priesagos -umas abstraktų porų, kai į ND įtraukiamas tik darinys, užribyje paliekant darybos pamatą (žr. 3 lentelę), pvz.: minėtasis *antigėjiškumas* (: *antigėjiškas*, -a⁴¹) ir *performatyvumas* (: *performatyvus*, -i), taip pat *daugiakultūriškumas* (: *daugiakultūriškas*, -a) „skirtingų tautybių, kultūrų ir konfesijų žmonių

⁴⁰ ND fiksuotas autorinis naujadaras *naujažodžiauti* „kurti naujažodžius“, kurį viename interviu pavartojo kalbininkė, naujažodžių tyrėja: *Tik reikia pasakyti, kad žmonės naujažodžiauja čia ir dabar. Žodžius kuriame ne tik iš didelio reikalo, bet ir norėdami pajuokauti.* (balsas.lt 2013 06 30, Jurgita Girčienė).

⁴¹ Interneto vartosenoje pateikiami 48 naujadarų *antigėjiškas*, -a pavyzdžiai: **Antigėjiškos** nuotaikos ypač stiprios tarp Lenkiją valdančiosios dešinėsios ir populistinės koalicijos rinkėjų. (lietuvsdiena.lrytas.lt 2006 06 16, Jacekas Komaras); **Antigėjiškas** Gražulio šou gali užsitraukti užsienio diplomatų nemalonę [antraštė] (alfa.lt 2015 10 02) ir kt. DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 06].

sugyvenimas toje pačioje geografinėje erdvėje“, *daugiaveikliškumas* (: *daugiaveikliškas*, *-a*⁴²) „gebėjimas vienu metu atlikti kelis veiksmus arba per labai trumpą laiką pereiti nuo vienos veiklos prie kitos“, *hiperintensyvumas* (: *hiperintensyvus*, *-i*) „pavojingas smegenų kraujagyslių spaudimas, padidinantys įvairių ligų riziką“, *interoperabilumas* (: *interoperabilus*, *-i*⁴³) „sąveikos geba – skirtingų informacinių sistemų gebėjimas automatiškai veikti drauge“ (plg. anglų k. *interoperability*), *kredibilumas* (: *kredibilus*, *-i*) „patikimumas; galėjimas pasitikėti“ (plg. anglų k. *credibility*), *laumiškumas* (: *laumiškas*, *-a*) „to, kas būdinga laumėms, turėjimas“, *legitimumas* (: *legitimus*, *-i*) „teisėtumas; neprieštaravimas įstatymams ar teisės normoms“, *neuroplastiškumas* (: *neuroplastiškas*, *-a*⁴⁴) „smegenų neuronų ir jų tinklų gebėjimas nuolat reaguoti į naują patirtį (jutiminę stimuliaciją, elgsenos pokyčius, audinių pažeidimą, augimą) keičiant tarpusavio sąveiką“ (plg. anglų k. *neuroplasticity*) ir *švaistūniškumas* (: *švaistūniškas*, *-a*) „ypatybės išlaidauti turėjimas“.

Bene labiausiai internete paplitusių minėtųjų naujadarų *daugiakultūriškumas*, *legitimumas*, *performatyvumas* ir *hiperintensyvumas* pamatinių žodžių – *daugiakultūriškas*, *-a* (G – 119), *legitimus*, *-i* (G – 100), *performatyvus*, *-i* (G – 98) ir *hiperintensyvus*, *-i* (G – 50) – DLKT nerasta [žiūrėta 2018 05 06]. Plg. interneto pavyzdžius:

Dar vienas dalykas, kuris man labai patinka – Vilnius yra **daugiakultūriškas** miestas – čia gyvena ir lietuviai, ir rusai, ir lenkai. Mane stebina, kaip vilniečiai nesupranta, koks **daugiakultūriškas** yra Vilnius. Jūs, regis, patys to nepastebite, bet visą Vilniaus istoriją buvote **daugiakultūriškas** miestas. (15min.lt 2016 08 28)

Pirmiausia nebalsuojantieji remiasi klaidinga prielaida, kad legitimumas užtikrinamas per demo (rinkėjų) balsų kiekį. Jei dauguma rinkėjų nebalsuoja, vadinasi valdžia nėra **legitimi**. Nes juk negali 2 procentai rinkėjų išrinkti **legitimios** valdžios. Gali. (delfi.lt 2016 10 05, Mindaugas Kluonis)

Performatyvi ekskursija su virtualiais elementais (neringosmuziejai.lt 2017 07 16)

⁴² Interneto vartosenoje rasti vos du naujadarų *daugiaveikliškas*, *-a* vartosenos pavyzdžiai: **Daugiaveikliškas naujienų vartojimas** (lmb.lt 2018 gegužė (ne vėliau kaip). DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 06].

⁴³ Interneto vartosenoje pateikiami 48 naujažodžio *interoperabilus*, *-i* pavyzdžiai: <...> *iki 2008 metų pabaigos pasiekti, kad viešajame sveikatos apsaugos sektoriuje būtų įdiegtos ir jo veikloje būtų naudojamos interoperabilios (interoperabilumas – informacinių sistemų suderinamumas) ir integruotos informacinės technologijos* <...>. (e-tar.lt 2004 07 02) ir kt. DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 06].

⁴⁴ Interneto pateikiama 20 naujažodžio *neuroplastiškas*, *-a* pavyzdžių, kaip antai: „PoNS“ (*Portable Neuromodulation Stimulator*) nešiojamas neuromoduliacinis stimulatorius, stimuliuodamas **neuroplastiškas** smegenis modifikuoja ir taisy neuronų siunčiamus impulsus. (feniksai.lt 2018 gegužė (ne vėliau kaip). DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 06].

Atliekant galvos smegenų MRT, frontobazinių ir temporalinių sričių T1 vaizduose matyti hipointensyvių, o T2 vaizduose – **hiperintensyvių** zonų. (sveikaszmogus.lt („Vaistų žinios“) 2009)

Interneto vartosenoje taip pat plinta ne tik bendrinei kalbai nereikalinga svetimybė *kredibilumas*, bet ir jos nenorminis pamatinis žodis *kredibilus*, *-i* (G – 20); DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 06]:

Svarbiausia reikia suprasti, kad visa tai išplaukia iš mokslo ir daugybės tyrimų. Norint tai kuo geriau suprasti, reikia skaityti ne new age knygas ir puslapius (kaip kad bahuriux'as pasirodė daras aukščiau šioje temoje), bet straipsnius, knygas ir kitus **kredibilus** (patikimus) šaltinius apie evoliuciją, entropiją, sistemas ir jų formavimąsi, termodinamiką ir kitus gamtos reiškinius. (technologijos.lt 2012 08 30)

o kokių būdu pažįstami atliko mėginių tyrimus? **Kredibilūs** jie ar nelabai? (legalus.net 2016 02 06)

3 LENTELĖ. Trūktinas priesagos *-umas* abstraktų bendrašaknių žodžių lizdas

Eil. nr.	Naujadaras	Pamatinis žodis	Fiksuota ND	ND pateikiami bendrašakniai žodžiai
1.	antigėjiškūmas	antigėjiškas, -a	–	antigėjus
2.	atlėpausiškūmas	*atlėpausiškas, -a	0	–
3.	atsekamūmas	atsekamas, -a	0	–
4.	betkokiškūmas	*betkokiškas, -a	0	–
5.	daugiadarbiškūmas	*daugiadarbiškas, -a	0	–
6.	daugiakultūriškūmas	daugiakultūriškas, -a	–	daugiakultūris, -ė
7.	daugiaprogramiškūmas	*daugiaprogramiškas, -a	0	daugiaprogramis, -ė
8.	daugiaveikliškūmas	daugiaveikliškas, -a	–	daugiaveika
9.	fifiškūmas	fifiškas, -a	+	fifa
10.	glokalūmas	glokalus, -i	+	glokaliai, glokalizacija
11.	hiperintensyvūmas	hiperintensyvus, -i	–	–
12.	interoperabilūmas	interoperabilus, -i	–	–
13.	įsidarbinamūmas	*įsidarbinamas, -a	0	–

Eil. nr.	Naujadaras	Pamatinis žodis	Fiksuota ND	ND pateikiami bendrašakniai žodžiai
14.	išmanùmas	išmanusis, -ioji	+	išmanèti, išmaninti, išmanizacija, išmanuolis, išmanuolis, -è
15.	kredibilùmas	kredibilus, -i	-	-
16.	laumiškùmas	laumiškas, -a	-	-
17.	legitimùmas	legitimus, -i	-	-
18.	liminalùmas	liminalus, -i	+	liminalas, -è
19.	metroseksualùmas	metroseksualas / metroseksualus, -i	+	-
20.	neuroplastiškùmas	neuroplastiškas, -a	-	-
21.	neužmirštuoliškùmas	*neužmirštuoliškas, -a	0	neužmirštuolis, -è
22.	paneuropietiškùmas	paneuropietiškas, -a	+	paneuropietis, -è, paneuropinis, -è
23.	performatyvùmas	performatyvus, -i	-	performeris, -è
24.	politikorektiškùmas	politikorektiškas, -a	+	politikorektorius, -è
25.	rungtyniškùmas	rungtyniškas, -a	+	-
26.	sapioseksualùmas	sapioseksualas, -è / sapioseksualus, -i	+	-
27.	sąveikùmas	sąveikus, -i	+	-
28.	šeimiškùmas	šeimiškas, -a	0	-
29.	švaistūniškùmas	švaistūniškas, -a	-	švaistytuvės, švaistuomenė
30.	vištaprotiškùmas	*vištaprotiškas, -a	0	-

Kaip matyti iš pateikiamų duomenų, į ND neįtraukta 11 vartosenoje fiksuotų (dažnu atveju – paplitusių, uzualių) pamatinių žodžių. Siekiant išvengti vadinamųjų leksikografinių plyšių (apie Lietuvoje leidžiamų žodynų nesistemiškumą dar žr. Miliūnaitė 2015: 169), į duomenyną turėtų

būti įtraukti ir, palyginti, seniai atsiradę bei kalbos vartotojams visiškai jokio naujumo įspūdžio nebekeliantys žodžiai *laumiškas*, *-a*⁴⁵ ir *švaistūniškas*, *-a*⁴⁶. Plg. interneto duomenis:

Laumiški plaukai, kojos ir blakstienos nubarstytos miltais arba neaiškiais milteliais. Ant kūno – tik kelnaitės ir balta persišviečianti drapanėlė. (delfi.lt (5braskes.lt) 2013 10 26)

Barbora svajoja surasti „tą vienintelį“, kuris neatšoktų pamatęs jos **laumišką**, į vištos panašią odą. (kultura.lrytas.lt 2018 03 07)

Švaistūniškas biudžetas pašers augančią infliaciją (vz.lt 2007 10 10)

Tipiški šio ženklų atstovai labai realiai suvokia situaciją pasaulyje, šalyje ir savo darbovietėje, taip pat realiai vertina savo galimybes. Paprastai jos įgunda skaičiuoti savo pajamas ir išlaidas, taip užkirsdamos kelią **švaistūniškiems** pirkiniams. (alfa.lt (astromanija.lt) 2017 10 01)

Tokie kalbos vienetai, veikiausiai per apsirikimą nepatekę į LKŽ_e ir DŽ₇, ND turėtų žymą *nenaujas* (*nefiksuotas*) (plg. į ND įtrauktą atgijusį žodį *kiaulasubinis*, *-ė*).

Remiantis ND duomenimis, matyti, kad priesagos *-ybė* produktyvumas šiek tiek sumenkęs (rasta 17 leksemų) – ji atsiduria ketvirtoje vietoje, nors DLKG vertinta kaip itin dari (užima antrąją vietą). Priesagos *-ybė* abstraktai dažniausiai yra padaromi iš būdvardžių ir neveikiamųjų esamojo laiko dalyvių, turinčių būdvardžių reikšmę (plg. DLKG 2006: 101), pvz.: *beskonýbė* (: *beskonis*, *-ė*) „neskoningas daiktas“, *išverčiamýbė* (: *išverčiamas*, *-a*) „teksto galimybė būti išverstam“, *lyginamýbė* (: *lyginamas*, *-a*) „galėjimas būti palyginamam“, *nuostabýbė* (: *nuostabus*, *-i*) „nuostabus dalykas“ ir kt.

Daugiausia keblumų kyla dėl naujadaro *archajýbė* (: *archajus*, *-i?* / *archajus?*) „kas archajiška, senoviška“ darybinio skaidymo. Interneto rastas vienas (vartosenoje dar 2004 m. fiksuotas) *archajybės* pavyzdys; DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 02]:

⁴⁵ LKŽ_e fiksuotas tik būdvardis *lauminis*, *-ė* „ruožuotas laumės juostos (vaivorykštės) spalvų juostomis“. Internete naujadaro *laumiškas*, *-a* vartosenos pavyzdžių – nemažai (93 įrašai); DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 06].

⁴⁶ LKŽ_e teikiamas tik daiktavardis *švaistūnas*, *-ė*: 1. „kas mėgsta švaistytis, nerimtai elgiasi“; 2. „kas be reikalo eikvoja turtą, kleidėjas, švaistytojas“. Interneto vartosenoje naujadaro *švaistūniškas*, *-a* vartosenos pavyzdžių – gausu (110 įrašų); DLKT pavyzdžių nepateikta [žiūrėta 2018 05 06].

Čia surašyti pavyzdžiai neturėtų sudaryti įspūdžio, kad visas kūrinys taip ir išverstas. Tos **archajybės** dažniau vartojamos veikėjų kalboje ir jos visai neapkrauna teksto ištirpdamos kūrinio kalbos visumoje. (llvs.lt („Gimtoji kalba“) 2004, Inga Mataitytė)

Plg. ND pateiktą pavyzdį:

Paklauskime moksleivio, studento ar praeivio gatvėje, kas yra „lietuviškumo šaknys“, ir jis veikiausiai nė nemirktelėjęs pasakys, kad tai esanti Lietuvos senovė, tūkstantmetis, kunigaikščiai, kalba, bei, žinoma, pagoniškasis tikėjimas. Pastarasis drauge su kalbos **archajybėmis** atskleidžiantis, kokia sena buvusi lietuvių civilizacija, kokia ji harmoninga, dorybinga ir gyvybinga. (bernardinai.lt („Naujasis Židinys-Aidai“) 2012 03 19, Tomas Daugirdas)

Tiriamuoju laikotarpiu interneto vartosenoje (elektroninėje komunikacijoje) fiksuoti vos keli pavieniai, neinformatyvūs galimų pamatinių žodžių *archajus?* (dkt.) ir *archajus, -i?* (bdv.) vartosenos pavyzdžiai. Bene informatyviausiu (tik sąlygiškai, atsižvelgiant į galimas pamatinių žodžių korektūros klaidas) būtų galima laikyti žemiau pateiktą pavyzdį; DLKT pavyzdžių nerasta [žiūrėta 2018 05 02]:

- Bet toje dalyje yra isitvirtinusių kelios masinų bazės kurios yra gerai apsaugotas. Tarė Zenchas, vienintelis karo vadas kuris buvo **archajus**, kitaip nei kiti vadai kurie buvo zentilų ar tamplierių klasės karai. Jo vardas reiskia "Gimes žaibuose" <...> -EN TARO ADUN. Tai buvo zenu vadu pasisveikinimas kuris reiškia "Ramybė šiandien". Ir iš tamsiausio šešelio pasirode Orichajus. Jis buvo 1576 metu senumo zenu tamplierius kuris turejo archajišku galių. <...> -Surink dar du tukstančiu **archaju** ir tu juos vesi į ši muši Liepsnų nešėjau, ir liepk visiem manes netrugdyti nes turie išsigyditai žaisdas. (games.lt 2010 07 30)

Vis dėlto naujadaro *archajybė* apibrėžtis leidžia daryti prielaidą, kad jis gali remtis ir būdvardžiu *archajiškas*, *-a* – čia galima įžvelgti pamatinio kamieno dezintegraciją vedinyje (prie būdvardžio *archajiškas*, *-a* tiesiogiai pridėti priesagos *-ybė* neišeina, todėl priesaga *-iškas*, *-a* išmetama ir autorius sukuria analoginį darinį (pagal žodį *svetimybė*) (apie dezintegracijos vaidmenį žodžių daryboje plačiau žr. Urbutis 2009: 241–244).

ND pateikiama nemažai priesagos *-ybė* vedinių, kurie žymi ne abstrahuotą ypatybę, o patį ypatybę turintį daiktą (plg. DLKG 2006: 101): *geidžiamybė* (: *geidžiamas*, *-a*) „geidžiamas dalykas“, *paklausybė* (: *paklausus*, *-i*) „paklausi prekė“. Esama pavienių šios priesagos vedinių iš prieveiksmių ir daiktavardžių – asmenų bei gyvūnų pavadinimų, pvz.: *anapusybė* (: *anapus*) „tai, kas yra anapus šio gyvenimo ribų“, *šiuolaikybė* (: *šiuolaik*) „dabartis, dabar gyvenamas metas“, *katalonybė* (: *katalonas*, *-ė*) „visko, kas susiję su katalonų tauta ir kataloniškumu, palaikymas“.

katýbė (: *katė*) „nugarbingas poelgis, susijęs su kate“. Pastarasis naujadaras akivaizdžiai pasidarytas pagal analogiją su žodžiu *šunybė*. ND fiksuotas vos vienas priesagos *-ybė* vedinys – *triprasmýbė* (: *triprasmis*, *-ė*) „miglotas, kelias prasmes turintis kalbinės raiškos būdas“ – kuri būtų tikslu skirti prie žodžių bei posakių pavadinimų. Gali būti, kad žodžių bei posakių pavadinimų darybos kategorija plečiasi – į ją patenka ne tik tokie priesagos *-ybė* vediniai, kurie „pasako, iš kurios kalbos ar tarmės yra kilęs jais žymimas žodis bei posakis“ (DLKG 2006: 141).

ND 5-ąją vietą pagal darumą užima priesaga *-ūra* (2 leksemos) (plg. 17 vieta pagal DLKG). Duomenyne, atmetus netinkamus automatizuotos paieškos pagal raidžių seką **ūra* pateikiamus rezultatus (plačiau apie paiešką ND žr. http://naujazodziai.lki.lt/?Apie_duomenyna), pvz., kontaminacinį darinį *seimokratūrà* (: [*Seim*]as + *pr*[ok~~h~~ratūra]) „iron. Seimas, virtęs prokuratūra“ ir daugybę sudurtinių naujažodžių, tokių kaip *mitókūra* „mitų kūrimas“, ir kt., buvo rasti du iš daiktavardžių (asmenų pavadinimų) pasidaryti priesagos *-ūra* vediniai: *podoktorantūrà* (: *podoktorantas*, *-ė*) „studijos ir tyrimai, atliekami įgijus daktaro laipsnį“ (plg. anglų k. *post doc*) ir *rezidentūrà* (: *rezidentas*, *-ė*) „podiplominės aukštojo medicinos mokslo studijos“ (plg. anglų k. *residency*). Žinoma, abejotina, ar tikrai ne dėl kitų kalbų poveikio lietuvių kalboje radosi minėti naujažodžiai⁴⁷.

Remiantis ND duomenimis, 6-ąją vietą pagal darumą užima trys priesagos, t. y. *-ovė*, *-ulyš* ir *-yba* (atitinkamai DLKG: 6-a, 7-a ir 10-a vietos). Duomenyne, atmetus netinkamus rezultatus su baigmeniu **ovė*, pvz., kontaminacinį darinį *batakovė* (: [*bata*]s + *ran*[kovė]) „prie bato tvirtinamas aulak“, semantinį naujadarą *daržovė* „išėjęs iš komos būklės, bet neatgavęs sąmonės, vegetuojantis ligonis: nesugebantis valingai reaguoti į aplinką ir jos nesuvokiantis“ (plg. anglų k. *vegetable* „daržovė“), sudurtinį naujažodį *minkštālovė* „minkštas gulimasis baldas“ ir kt., fiksuotas vos vienas priesagos *-ovė* vedinys – *daugovė* (: *daugus*, *-i*⁴⁸) „daugumas“. Pagal ND duomenis neproduktyvi yra ir priesaga *-ulyš* (1 leksema): *keistulýš* (: *keistas*, *-a*) „keistumas“. DLKG kaip neproduktyvi vertinta priesaga *-yba*, pakilusi iš 10-osios vietos (pagal gramatikas), ND užima 6-ąją vietą, nors šios priesagos abstraktų duomenyne pateikiama labai mažai (1 leksema). Į naujažodžių sąrašą įtrauktas vienas ND leksikografiškai aprašytas kalbos vienetas – *šulniakasyba*⁴⁹ (: *šulniakasyš*,

⁴⁷ Plg. internete rusų k. žodžių – *подокторантура* ir *резиденттура* – pavyzdžių, atmetus pasikartojančius atvejus, rasta atitinkamai – 1 ir 18. Pastarasis naujažodis *резиденттура* įtrauktas į TŽŽ (2013).

⁴⁸ Imanomas ir kitas šio naujažodžio pamatas – prievėksmis *daug*.

⁴⁹ Plg. Į ND įtrauktą pastabą „verslas senas, bet atraminuose žodynuose tokio jo pavadinimo nėra“. Be to, ši naujadarą būtų galima laikyti ir mišrios darybos dariniu (: *šulinį kasė* + priesaga *-yba*). Kaip matyti iš šiame darbe analizuojamų pavyzdžių (*dvipasystė*, *dvipavardystė*, *doisantuokystė*, *mažaspalvystė*, *protgėdystė*, *subinšaldystė*, *šulniakasyba* ir kt.), mišrios darybos naujadarų lietuvių kalboje gausėja.

-ė) „šulinių kasimo amatas“. Rodos, ginčytinas esti naujadaro *tepyba* „meniškas lydyto sūrio tepimas ant riekės“ darybinis skaidymas. ND nurodyta, kad naujadaras *tepyba* (: [tep]ti + tap[ya]) laikytinas kontaminaciniu dariniu⁵⁰, nors jį būtų galima traktuoti ir kaip priesagos *-yba* vedinį, pasidarytą iš nepriešdėlinio tranzityvinio veiksmožodžio, nepaisant to, kad bendrinėje kalboje yra vos vienas kitas šios priesagos vedinys, pasidarytas tik iš daiktavardžių (DLKG 2006: 103).

Reikėtų pabrėžti, kad daryti apibendrintų išvadų apie 4 neproduktyvias priesagas (*-ovė, -ulyš, -yba, -ūra*) ir 9 priesagas (*-enybė, -uma, -atvė, -atis, -astis, -ata, -(i)ava, -umė, -ra*), kurių tiriamuoju laikotarpiu ND apskritai nerasta, – negalima. Atsižvelgus į rankiniu būdu kaupiamą ND medžiagą, akivaizdu, kad nedarių afiksų rikiavimas pagal produktyvumą yra daugiau sąlygiškas, nes, remiantis tik ND duomenimis, tvirtinti, kad minėtosios priesagos nėra produktyvios, būtų netikslu. Šiuo atveju galima kalbėti tik apie ryškėjančius polinkius. Siekiant nuodugniai ištirti ypatybių pavadinimų (vardažodžių abstraktų) priesagų darumą, reikėtų remtis įvairesniais ir gausesniais šaltiniais.

LKG pateiktų retų ir, kaip pabrėžiama, būdingų tik tarmėms vardažodžių abstraktų priesagų (*-ysta, -asta, -astas, -atva, -išké*) (1965: 313) ND nerasta, išskyrus afiksą *-esys*. Iš ND pateikiamų rezultatų, atmetus semantinį naujadarą *blizgesys* „kosmetinė priemonė, suteikianti lūpoms blizgesį ir turinti mažiau spalvos nei lūpų dažai“ ir sudurtinį naujažodį *žuvlesys* „paukštis, mintantis žuvimis“, ND pateikiami du priesagos *-esys* vediniai: *drovesys* (: *drovus*) „drovumas“ bei *ieškesys* (: *ieško*) „darybinis *ieškojimo* sinonimas“, taigi pagal darumą ND ši priesaga atsiduria 5-oje vietoje.

Neproduktyvių tarptautinių žodžių priesagų *-ažas* ir *-itetas* (LKG 1965: 315) vedinių ND nerasta.

⁵⁰ Beje, toks žodžių sąmaišos būdas ilgą laiką buvęs žodžių darybos užribyje, daugumos Lietuvos ir užsienio mokslininkų vertintas tik kaip nesąmoningas liežuvio suklupimas, atsiradęs dėl neapsisprendimo, kurį kalbos vienetą pasirinkti (Urbutis 2009: 324; Lehrer 2003: 369). Ilgainiui kontaminaciniai dariniai imti vertinti ne kaip pavieniai kalbėjimo riktai, o kaip sąmoningos kalbinės veiklos rezultatas, kuriam kalbos vartotojai teikia pirmenybę, ieškodami ekspresyvaus ir glausto minties raiškos būdo (Miliūnaitė 2014: 261; dar apie dvejopą maišinių vertinimą plačiau žr. Mikić Čolić 2015: 25–26). Pastarojo meto kai kurių kalbų mokslinėje literatūroje žodžių suliejimas (sąmaiša) pripažįstamas kaip dažnas ir produktyvus žodžių darybos būdas (Gries 2004: 639; Mikić Čolić 2015: 33). Lietuvoje, palyginti, anksti radosi pirmųjų darbų, kuriuose mokslininkai atkreipė dėmesį į kontaminaciją (Skardžius 1996: 21) ir ją tyrė kaip dėsningą, pagal įvairius požymius klasifikuojamą reiškinį (Kabašinskaitė 1998: 5, 69).

IŠVADOS

1. Tiriamuoju laikotarpiu ND fiksuotų ypatybių pavadinimų tyrimas rodytų, kad LKG ir DLKG dariausia laikoma šios darybos kategorijos priesaga *-umas* (30 leksemų ND) galbūt ima nusileisti trečiai pagal darumą priesagai *-ystė* (47 leksemos) ir šešioliktai *-izmas* (41 leksema). Tas pats pasakytina apie gramatikose antra pagal darumą laikomą priesagą *-ybe* (17 leksemų ND). Tačiau reikia atsižvelgti į apskritai nedidelį fiksuotų vedinių skaičių ir į (ypač priesagos *-umas*) vedinių potencialumą, tad patvirtinti ar paneigti tokią šių priesagų mažėjančio darumo prielaidą galima būtų tik ištyrus daugiau naujažodžių ir jų pamatinių žodžių.

2. Priesaga *-izmas* LKG ir DLKG aiškiai vertinama kaip nedari su lietuviškais žodžiais, o bazėje sukaupta medžiaga rodo, kad toks darybos tipas lietuvių kalboje dabar yra gana produktyvus (svetimą priesagą *-izmas* linkstama pridėti prie savakilmių šaknų) – nuolat kuriami politinių kryptų, ideologijų, visuomeninių santvarkų, verslo ir veiklos sričių pavadinimai.

3. Priesagų (*-ovė*, *-uly*, *-yba*, *-ūra*) vedinių tiriamuoju laikotarpiu ND buvo užfiksuota tik po vieną ar du, o 9 priesagų (*-enybė*, *-uma*, *-atvė*, *-atis*, *-astis*, *-ata*, *-(i)ava*, *-umė*, *-ra*) vedinių apskritai neužfiksuota. Remiantis tik ND duomenimis, tvirtinti, kad minėtosios priesagos dabar nėra produktyvios, būtų netikslu. Ir šiuo atveju, turint galvoje rankinį ND duomenų kaupimo būdą, galima kalbėti tik apie ryškėjančius polinkius. Siekiant nuodugniai ištirti ypatybių pavadinimų (vardažodžių abstraktų) priesagų darumą, reikėtų remtis įvairesniais ir gausesniais šaltiniais.

4. ND fiksuotas vienas atgijęs afiksas – *-esys*, kuris LKG vertinamas kaip reta ir tik tarmėms būdinga vardažodžių abstraktų priesaga.

5. ND fiksuotų ypatybių pavadinimų tyrimas rodo, kad esama darybos pamato pakitimų. Priesagos *-izmas* vediniai remiasi įvairesniu, tradicinėse gramatikose neaprašytu pamatu – sintagma, žodžių junginiu ir santrumpa.

6. Rankiniu būdu kaupiama ND medžiaga, aišku, nepateikia visiškai objektyvaus ir išsamaus naujažodžių darybos vaizdo, tačiau atliktas nedidelis tyrimas parodė, kad kol kas tai yra vienintelė veiksmi, sistemiškai naujus kalbos vienetus kaupianti duomenų bazė.

ŠALTINIAI

- AN 2005 – *Anglonas. Anglų–lietuvių kalbų kompiuterinis žodynas*. Sud. B. Piesarskas. Vilnius: Žodynas.
- DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/> [žiūrėta 2018 m. gegužės–birželio mėn.].
- DŽ₇ 2017 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. S. Keinys. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis> [žiūrėta 2018 m. gegužės–birželio mėn.].
- LKŽ_e 2017 – *Lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. G. Naktinienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: www.lkz.lt [žiūrėta 2018 m. gegužės–birželio mėn.].
- ND – *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas*. [Tęstinis internetinis žinynas nuo 2011 m.] Sudarytoja R. Miliūnaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <http://naujazodziai.lki.lt> [žiūrėta 2018 m. gegužės–birželio mėn.].
- OED – *Online Etymology Dictionary*. Prieiga internete: <http://www.etymonline.com/> [žiūrėta 2018 m. gegužės–birželio mėn.].
- TŽŽ 2007 – *Tarptautinių žodžių žodynas*. Sud. V. Vaitkevičiūtė. Ketvirtasis pataisytas ir papildytas leidimas, Vilnius: Žodynas.
- TŽŽ 2013 – *Tarptautinių žodžių žodynas*. Red. D. Svetikienė. Vilnius: Alma littera.
- W – *Laisvoji enciklopedija „Vikipedija“*. Prieiga internete: <https://en.wikipedia.org/wiki/Protologism> [žiūrėta 2018 m. gegužės–birželio mėn.].

Vartosenos pavyzdžių ieškota interneto paieškos sistema *Google*.

LITERATŪRA

- Andreescu C. V. 2012: Teaching English Medical Neologisms. – *Medical Connections* 7 (1), 71–76. Prieiga internete: <https://pdfs.semanticscholar.org/5dc8/a0e82490a3ee1ae59ab9472a74839cd9587e.pdf>.
- Baeskow H. 2004: *Lexical Properties of Selected Non-Native Morphemes of English*, Tübingen: Gunter Narr Verlag.

- Blazińskaite D. 2004: Naujadarai ir perdirbiniai reklamoje. – *Kalbos kultūra* 77, 56–65.
Prieiga internete:
http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/77/Blazinskaite_KK_77_straipsnis_apie_naujadarus_ir_perdirbinius_reklamoje.pdf.
- Crystal D. 2005: *Kalbos mirtis*, Vilnius: Tyto alba.
- DLKG 2006 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Red. V. Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Girčienė J. 2005: Neologizmų integracija į tekstą. – *Žmogus ir žodis* 1, 78–82. Prieiga internete:
<http://www.biblioteka.vpu.lt/zmogusirzodis/PDF/didaktinelingvistika/2005/girciene.pdf>.
- Girčienė J. 2011: Naujažodžiai su dėmeniu (-)tinkl-. – *Kalbos kultūra* 84, 165–177.
Prieiga internete:
http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/84/Girciene_KK_84_straipsnis.pdf.
- Girčienė J. 2012: *Naujoji lietuvių kalbos leksika: teorija ir praktika*. Metodinė priemonė [elektroninis išteklius]. Vilnius: Edukologija.
- Gries St. Th. 2004: Shouldn't it be *breakfunch*? A quantitative analysis of blend structure in English. – *Linguistics* 42–3, 639–667. Prieiga internete:
http://www.linguistics.ucsb.edu/faculty/stgries/research/2004_STG_Blends_Linguistics.pdf.
- Inčiuraitė-Noreikienė L. 2017: *Dabartinės lietuvių kalbos vardažodžių su (neo)klasikiniais elementais morfeminė sandara ir daryba*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Jakaitienė E. 2010: *Leksikologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jakaitienė E. 2018: Lietuvių kalba per šimtmetį – kaip pakito leksika? – *Gimtoji kalba* 2, 3–16.
- Kabašinskaitė B. 1998: *Lietuvių kalbos liaudies etimologija ir artimi reiškiniai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Kazlauskaitė R., Župerka K., Macienė J. 2013: Okazionalūs deminutyvai: tipai ir paskirtis kalbiniame akte. – *Žmogus ir žodis* 1, 90–100. Prieiga internete:
<http://www.biblioteka.vpu.lt/zmogusirzodis/PDF/didaktinelingvistika/2013/kazupmac90-100.pdf>.
- Keinys S. 1999: *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Lehrer A. 2003: Understanding trendy neologisms. – *Italian Journal of Linguistics / Rivista di Linguistica* 15.2, 369–382. Prieiga internete:
<http://linguistica.sns.it/RdL/15.2/07.Lehrer.pdf>.

- LKG 1965 – *Lietuvių kalbos gramatika – fonetika ir morfologija* I. Red. K. Ulvydas. Vilnius: Mintis.
- Marchand H. 1969: *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. A Synchronic-Diachronic Approach*. Second edition, München: Verlag C. H. Beck.
- Mataitytė I. 2013: Kaip vertinti žodį *vadizmas*? – *Gimtoji kalba* 7 [Klausimų kraitelė], 10–11.
- Mikelionienė J. 2000: Šiuolaikiniai metodai kalbos naujovėms tirti. – *Darbai ir dienos* 24, 65–73. Prieiga internete: http://donelaitis.vdu.lt/publications/Mikelioniene_2000.pdf.
- Mikelionienė J. 2002: Analogija lietuvių kalbos žodžių daryboje. Potencialiai ir okaziniai dariniai. – *Acta linguistica Lithuanica* 46, 73–80.
- Mikić Čolić A. 2015: Word formation of blends. – *Mostariensia* 19/2, 21–36. Prieiga internete: <https://pdfs.semanticscholar.org/d7b2/b938660b3ebc9d4d724988978ae00510ae2b.pdf>.
- Miliūnaitė R. 2012: Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas. – *Gimtoji kalba* 6, 3–11.
- Miliūnaitė R. 2014: Naujieji kontaminaciniai dariniai lietuvių kalboje. – *Acta Linguistica Lithuanica* 71, 246–264.
- Miliūnaitė R. 2015: Naujažodžių atranka ir pateikimas *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyje*. – *Leksikografija ir leksikologija* 5, 161–184.
- Murmulaitytė D. 2016: *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas* ir naujadarų tyrimų perspektyvos. – *Bendrinė kalba* 89, 1–27. Prieiga internete: http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/89/Murmulaityte_BK_89_straipsnis.pdf.
- Naktinienė G. 2002: Specialiosios leksikos pateikimas „Bendrinės lietuvių kalbos žodyne“. – *Kalbos kultūra* 75, 47–56. Prieiga internete: http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/75/Naktiniene_KK_75_straipsnis.pdf.
- Palionis J. 1985: *Kalbos mokslo pradmenys*, Vilnius: Mokslas.
- Skardžius P. 1996: *Rinktiniai raštai 1: Lietuvių kalbos žodžių daryba*. Parengė A. Rosinas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Urbutis V. 2009: *Žodžių darybos teorija*. 2-asis leidimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vaskelienė J. 2013: Darybinių sinonimų, darybinių variantų ir paronimų panašumai bei skirtumai. – *Žmogus ir žodis* 1, 206–214. Prieiga internete: <http://www.zmogusirzodis.leu.lt/index.php/zmogusirzodis/article/view/31/38>.

Vaskelienė J. 2017: Lietuvių rašytojų naujadarų darybos ir semantikos ypatumai. – *Bendrinė kalba* 90, 1–30. Prieiga internete:

http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/90/Vaskeliene_BK_90_straipsnis.pdf.

Įteikta 2018 07 13

Priimta 2018 11 12

NAMES OF CHARACTERISTICS

IN THE DATABASE OF LITHUANIAN NEOLOGISMS

Summary

For the purposes of identifying the productivity of the types of formation of neologisms that fall into the formational category of names of characteristics (nominal abstractions), the article focuses on the ongoing Database of Lithuanian Neologisms (DN), which registers new linguistic units (words, word formations, and abbreviations) that emerged at the turn of the century and have found common usage. The DN material has been analysed from a formational perspective and compared to the descriptions available in Lithuanian grammars of the second half of the 20th century (the Grammar of the Lithuanian Language (GLL) and the Grammar of the Contemporary Lithuanian Language (GCLL)), where names of characteristics are grouped by the formational ability of formational affixes. There were 142 derivatives of formational suffixes found in the DN.

Analysis of the names of characteristics recorded in the DN has revealed that the suffix *-umas*, which was considered the most formational in the grammars (30 lexemes), surrenders its position to the suffixes *-ystė* (47 lexemes) and *-izmas* (41 lexemes). The international suffix *-izmas* is highly productive in the Lithuanian language, even though the GLL and the GCLL strongly concur on it not being formational. It is the analysis of derivatives of this suffix that has pointed to some changes in the formational foundation, with reliance on a more variegated foundation that has been left out of the traditional grammars, that is the syntagma, the word formation, and the abbreviation. By contrast, the productivity of the suffix *-ybė*, which is considered as highly formational both in the GLL and the GCLL, has somewhat diminished (17

lexemes). The database also contains records of 4 non-productive suffixes (*-ovė*, *-ulyš*, *-yba*, *-ūra*) and one regenerate affix, *-esys*, which the GLL considers a rare suffix of nominal abstractions that is only typical of dialects. Over the period covered by the study, 9 suffixes (*-enybė*, *-uma*, *-atvė*, *-atis*, *-astis*, *-ata*, *-(i)ava*, *-umė*, *-ra*) were not found in the DN at all.

Of course, compiled manually, the DN material does not offer a completely objective and detailed view of neologism formation, yet the limited study has shown that so far it is the only effective and systemic database for new linguistic units in Lithuania.

KEYWORDS: neologism, derivative, names of characteristics, word formation.

AGNĖ ALEKSAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

agne.aleksaite@lki.lt